

Diskusija

Sonia Bičanić

AUTENTIČNI DISKURS, PATVORENI DISKURS, IDEALIZIRAN DISKURS I MATERIJALI ZA NASTAVU JEZIKA

U posljednjih dvadeset godina svi smo se uvjerali o važnosti učenja govornog jezika.¹ No u čemu se on razlikuje od pisanog jezika? Zašto su takozvani dijalozi mnogih udžbenika stranih jezika drukčiji od jezika koji ljudi čuju kad odu u neku stranu zemlju? Konačno, što stvarno razumijevamo pod učenjem govornog jezika?

Čudno je da su ozbiljna istraživanja o strukturi govornog diskursa, tj. istraživanja o jeziku koji se stvarno upotrebljava u realnim situacijama, poduzeta tek u posljednje vrijeme, pogotovo na području engleskog govora. Ta istraživanja zahtijevala su novi naglasak na proučavanju jezika sa stajališta funkcije koju mora ispuniti i društvenog konteksta u kojem je ispunjava. Govorni jezik nije pisani jezik razbijen na male komade i onda stavljen u usta izvjesnog broja govornika. On slijedi vlastita pravila, koja su sasvim drukčija od pravila pisanog jezika. Kako se pak radi o procesu koji je u toku, na govorni jezik djeluje mnogo utjecaja koji ne diraju u ustaljena pravila pismenog oblika jezika.

Autentični govorni jezik je toliko različit da se vjerojatno ne može upotrijebiti za svrhe poučavanja, osim za naprednije stupnjeve učenja. Svi smo mi upoznati s tipičnim događajima svakodnevnog života, kao što je to obitelj pri doručku, koja se često pojavljuje u udžbenicima. Godine 1972. je profesor Alan Davies² s edinburškog sveučilišta želio utvrditi koliko se upravo jezik u tipičnim udžbenicima razlikuje od autentičnog razgovora koji se vodi kod stvarnog stola pri doručku. On je imao magnetofon u blagovaonici gdje su on, njegova žena i tri kćerke, Sara, Maggie i Hester, doručkovali. Niže navedeni izvadak jest dio autentičnog razgovora pod imenom »Davies Family Breakfast« pod kojim je opće poznat.

Mother: Meggie's had a very good sleep has she... she was fast asleep, oh no she wasn't fast asleep.

Father: Come on Meggie. Do you want your porridge?

¹ Naravno, ne samo govornog jezika. Danas se ponovno naglasuje važnost pisanog jezika — jednako u čitanju i u pisanju.

² Alan Davies, »Textbook Situations and Idealised Language«, AILA BAAL Seminar *The Communicative Teaching of English*, University of Lancaster, 1973. Seminar Papers.

Megan: Yes, please.
Mother: It seemed to me you were asleep when (?) with Hester.
Megan: Yes.
Mother: But you weren't.
Megan: I know I wasn't.
Mother: Were you still reading then?
Sara: They were both wideawake when I was when I went up ...
Hester: I was ... up watching television at 10 o'clock ... Mum.
Mother: Mm, no you weren't.
Hester: Yes I was.
Mother: Now listen, you were very naughty to come down again ... (?)
 (it means) you just get worn out.
Hester: I didn't yawn out.
Mother: I said worn out.
Hester: I didn't yawn out.
Mother: I didn't say yawn out I said worn out.
Hester: What's that mean?
Mother: Tired.

Očito, taj se dijalog ne može upotrijebiti za svrhe poučavanja u ovom obliku. Međutim, on upozorava na neke aspekte koji su važni za razumijevanje govornog jezika, aspekte na koje moraju obratiti pažnju jednako pisci udžbenika kao i nastavnici.

Na koji se način autentični diskurs razlikuje od patvorenog ili idealiziranog diskursa?

Prije nego što razmotrimo kako se autentični razgovor može korisno upotrijebiti u jezičnim materijalima, moramo razmotriti neke od načina po kojima se on bitno razlikuje od onog što često nalazimo pod naslovom govornog jezika. Snimke doručka obitelji Davies načinjene su u vezi s jednim tečajem održanim na edinburškom sveučilištu 1972. Taj je tečaj bio posvećen jeziku i komunikaciji i na njemu je odlučeno da se neki sirovi jezični podaci usporede s primjerima sličnih situacija u jezičnim nastavnim materijalima. Još detaljnija istraživanja autentičnog diskursa, da bi se vidjelo kako ga možemo upotrijebiti u nastavi jezika, provedena su nedavno u Australiji i Kanadi.³ Na temelju tih i drugih proučavanja glavnim razlikama između pravo govora i diskursa iz udžbenika smatramo:

- pojave oklijevanja i dodirne oznake (*contact markers*)
- fiksirane izraze (*fixed expressions*)
- fatični govor (*phatic speech*)
- razliku u funkcijama komunikacije (*communication functions*).

Pravi diskurs je napredujući proces komunikacije (*an ongoing process of communication*) između dvoje ili više ljudi. On se stvara u napredovanju, ali postoje neke situacijske prisile (ne može se bilo kome reći bilo što), a ima i stanovitih diskursnih ograničenja (ako netko kaže »Kako ste?«, nećete

³ Schonell, F. J. and Meddleton, I. G. *A Study of the Oral Vocabulary of Adults*, London Univ. Press, 1956. Glen Barker and Helen Sorhus, *The Importance of Fixed Expressions in Oral Spontaneity*, Public Service Commission, Ottawa, *Research Papers and Reports*, 1975.

vjerojatno odgovoriti »Vlak će stići sutra«). Taj element spontanosti može se analizirati, ali se nikad ne može reproducirati u snimci ili u tekstu snimke. Moguće je, međutim, reproducirati neke njegove osobine, od kojih su najizrazitije pojave oklijevanja (*hesitation phenomena*) i dodirne oznake (*contact markers*). Pojave oklijevanja su oni momenti razgovora u kojima nastaje pauza u tečenju zvuka. To se događa (u autentičnom diskursu popraćeno brojnim paralingvističkim obilježjima) iz više razloga. Govornik možda želi sabrati svoje misli, on možda u stvari razmišlja dok govori ili želi pridati posebnu važnost nekoj riječi ili ideji, ili možda želi provjeriti prati li njegov sugovornik ono što se govori. Sve su to pripomoći govornoj komunikaciji koje olakšavaju »dobivanje poruke«. Dodirne oznake imaju sličnu funkciju u u olakšavanju komunikacije. One su jedan oblik provjere održavanja kontakta između govornika i jednog ili više sugovornika. (Zamislite koliko je lakše pustiti da misao odluta od nekog predavanja, gdje često nema takvih dodirnih oznaka.) Dodirne oznake mogu poprimiti oblik znakova suosjećanja, koje sugovornici iskazuju da bi pokazali da prate govornika, tj. *yes, mm, what, really*. (Ovo su primjeri iz engleskog, ali će čitaoci možda htjeti da razmotre i znakove suosjećanja svog jezika ili jezika koji poučavaju.) Neke su dodirne oznake poznate kao inicijalne oznake; one dolaze na početku onoga što se kaže, ponekad su one sabirači misli, ponekad pokazuju da slušatelj želi sudjelovati u razgovoru, kao npr. *er, um, yes but, well*. U normalnom govoru takvi fenomen oklijevanja i dodirne oznake zauzimaju 11 do 18 posto vremena diskursa.

Fiksirani izrazi imaju s njima neke sličnosti. Glavna je namjera izvještaja o fiksiranom izrazu »Proučavanje oralnog vokabulara odraslih«, koji je napisan u Australiji, da ustanovi najčešće izraze koje upotrebljavaju australski radnici i da ih upotrijebi u engleskim tečajevima za useljenike. Među najčešće upotrebljavanima bili su:

<i>you know</i>	čestoća 1,599 u upotrijebljenom korpusu
<i>of course</i>	567
<i>you see</i>	545
<i>I think</i>	536
<i>that's right</i>	321

Još je iscrpniji bio istraživački projekt izveden u Kanadi. U pregledu koji je obuhvatio cijelu zemlju i pokrio mnoge društvene slojeve, zanimanja i dobne grupe, ocijenjeno je da izvorni govornici, upotrebljavaju fiksirane ili osificirane (okoštene), kako ih oni zovu, izraze jedanput u pet riječi, da je svladavanje takvih izraza dio govorne tečnosti i da bi ih trebalo uključiti u nastavne materijale. Učiniti to značilo bi dati učeniku prihvaćene formule za sređivanje misli u govornom procesu, omogućiti mu da se bez neprilike oporavi od krivog započinjanja (što izvorni govornici rade čitavo vrijeme), a iznad svega povećati njegovo razumijevanje, kad shvati da nije sve što izvorni govornici kažu nabijemo sadržajem. Istraživački tim ustanovio je da se njihove »transkripcije pravog govora znatno razlikuju od pisanog engleskog« i da uopće nisu slične našim razrednim dijalogizima.

Prepoznavanje komunikativnih funkcija važna je grana moderne jezične analize. Ima nekoliko različitih pristupa komunikativnim funkcijama, ali za naše potrebe ovdje možemo reći da su funkcije jezika svrhe za koje ga upotrebljavamo. Dajemo informacije ili postavljamo pitanja, a ako pitamo, upotrebljavamo oblik pitanja da dobijemo odgovor, da izrazimo neslaganje

ili da pokažemo iznenađenje. Naređujemo. Izražavamo neki vlastiti psihološki stav ili ga imputiramo drugome. Upotrebljavamo jezik da izrazimo osjećaj, iznenađenje, uvjeravanje. Upotrebljavamo ga također da pokažemo suosjećanje sa sugovornikom ili sugovornicima, što je poznato kao fatični govor.

U većini slučajeva dialozi u udžbenicima gravitiraju prema čistim pitanjima i odgovorima koji se upotrebljavaju za provociranje i davanje informacija. Oni ne pridaju posebnu važnost fatičnog govora (premda Davies u svojoj funkcionalnoj analizi smatra da na fatičku funkciju pri doručku obitelji Davies otpada čak 25 posto od cjeline), a rijetko pokazuju emocionalno obojenje. U engleskim nastavnim materijalima do nedavno općenito postoji tendencija koncentracije na upotrebu jezika za izvještavanje, opisivanje i postavljanje pitanja. Osobito je akcija putem jezika (naređivanje, opominjanje, uvjeravanje, izražavanje iznenađenja, užitka i sl.) veoma zanemarena.

Ima li u nastavnim materijalima mjesta autentičnom diskursu?

Svrha je ovog napisa sugestija da autentični diskurs zaista igra vrlo važnu ulogu na svim stupnjevima materijala za učenje stranog jezika. Nastavnici i sastavljači udžbenika trebali bi imati na umu slijedeće:

1. Trebala bi im biti jasna činjenica da su im otvorena dva kanala komunikacije — govorni i pisani i da svaki od njih ima svoje potkodove. Upotreba jezika za svaki je od njih različita i ne bi trebalo pokušavati da se u tzv. govorni oblik stavlja informacija koja u stvari pripada pisanom obliku. Pisani i govorni jezik treba potpuno odijeliti i treba potpuno razumjeti koje su vrste komunikacije moguće u svakom od njih.

2. U govornoj komunikaciji glavni je nosilac informacije intonacija. Beskorisno je, prema tome, imati tobožnje govorne tekstove, ako ih u stvari primamo okom (kao pisane tekstove). Za govorni diskurs bitne su magnetofonske snimke, a vrpce moraju snimiti izvorni govornici jedne od najraširenijih varijanti engleskog (ako sam diskurs ne traži određenu varijantu).

Stupanj idealizacije, tj. pročišćavanja, pojednostavnjivanja i općenito pripravljanja originala varirat će od jednog stupnja učenja do drugog. Međutim, čak i na najranijim stupnjevima postoji jak razlog da se zadrže glavna obilježja govornog diskursa, kako je gore navedeno. Samo će tako on pokazati akustične uzorke pravog govora. U svakom snimanju čak i elementarnih tekstova, baziranih na autentičnom diskursu, treba dopustiti izvornim govornicima koji snimaju da unesu svoje vlastite specifičnosti oklijevanja i dodira i njih tada uključiti u konačnu verziju (tj. pisati konačni tekst snimke nakon finalnog snimanja, a ne obratno).

Počevši od srednjeg stupnja pa nadalje, govorni jezik treba davati u minimalno pripravljenju (tj. minimalno idealiziranu obliku) dopuštajući tako da učenici postignu slušno shvaćanje one vrste jezika kojoj će biti izloženi kad se suoče s bilo kojim izvornim govornicima. To će im također u mnogo slučajeva omogućiti da za vlastitu upotrebu apsorbiraju one elemente prirodnog diskursa koji su tako važni kad treba da se sami sporazumiju s izvornim govornicima i kad žele postići veću fluentnost u govornom jeziku. I sama jednostavna izloženost autentičnom ili gotovo autentičnom materijalu mnogo će pomoći da se to postigne, iako, naravno, slušanje treba popraviti vješto sročnim vježbama za komunikaciju, kojima su cilj komunikativne funkcije jezika, a ne gramatička ispravnost.

Na srednjem i naprednom srednjem stupnju slični nastavni materijali bazirani na autentičnom diskursu imaju drugu važnu ulogu. Autentični diskurs je proizvod autentičnih komunikacijskih situacija. On tako uključuje mnoge sociolingvističke dimenzije, koje ni najvještiji pisac udžbenika ne bi vjerojatno mogao izmisliti. Takve su dimenzije odnosi uloga (*role relationship*), jezik generacija, specijalni registri (njih je najlakše načiniti), dijalekti i tako dalje. U materijalima napisanim posebno za potrebe udžbenika te su dimenzije, ako se uopće uvedu, podložne preuveličavanju. Dakle, cijeli element međusobnosti upotrebe jezika u situacijama licem u lice od vitalne je važnosti u svemu, uključivši i početni stupanj.

Još jedna prednost autentično baziranih materijala na naprednim stupnjevima jest obuhvaćanje socijalnih i kulturnih obrazaca. Upotreba autentičnog diskursa koji obuhvaća takve obrasce veoma se razlikuje od pokušaja da se napiše patvoreni diskurs, koji bi trebao da demonstrira takve obrasce. Prvi je suptilan, raznolik i često duhovit. Drugi je obično nezgrapnan. U učenje stranog jezika trebalo bi na svim nivoima uključiti i učenje o kulturnom kontekstu teksta. Situacije imaju kulturne asocijacije i implikacije, s kojima je prijeko potrebno suočiti naprednog učenika i s kojima se on teško može suočiti osim putem autentičnih tekstova koji uključuju autentični diskurs.